

ÖN SÖZ

Yıl 1683. Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatı üzerinden tam yirmi iki sene geçmiş. Sadarette Köprülü'nün damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa var. Osmanlı ordusu, tarihinde ikinci kere kalabalık bir şekilde Viyana önlerine gelir. Fakat şehir düşürülemez ve buradaki büyük bozgun, harp tarihimizin de en mühim psikolojik kırılmalarından biri olur.

Merzifonlu, Belgrad'a geldiğinde kapıcılar kethüdası Gazzazoğlu Ahmed Ağa ve çavuşbaşı Mehmed Ağa'nın hakkında idam kararıyla yola çıktığından habersizdir. İki görevli, Kara Mustafa Paşa'nın huzuruna çıkıp sadaret mührü, sancak-ı şerif ve Kâbe'nin anahtarını isterler. Hepsi teslim edildikten sonra o zor suali sorar sadrazam: “Bize ölüm var mı?” Ahmed Ağa'nın “Zâhir olmak gerek! Allah, imandan ayırmaya” sözlerinden akıbeti anlar.

Silahdar Târihi'nin teferruatlı anlattığı bu sahne, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ölümle burun buruna geldiği anlardır. Kürkünü ve sarığını çıkartıp cellatları bizzat içeri çağırır mazûl sadrazam. Yerdeki kilimin kaldırılmasını isteyip elleriyle sakallını yukarıya kaldırır ve “bir hoş usûliyle takın” der. Oracıkta da ruhunu teslim eder.

Peki nedir Merzifonlu'yu kaçmamaya sevk eden şey? İsyana yeltenmemesi, itiraz etmemesindeki teslimiyetin saiki ne olabilir?

Cevabı Ahmed Cevdet Paşa'nın “fenâ fi'd-devle” dediği anlayışta meknuzdur aslında. Bu devlet adamlarının, devleti anlayış biçimidir teslimiyetlerinin sebebi. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yerinde kayınpederi Köprülü Mehmed Paşa da olsa muhtemelen

aynı şeyi yapardı. Zira devleti ayağa kaldırmak için binlerce kanı da bu sebeple dökmemiş miydi zaten?

Onlar için aslolan devletti; o devlet ki dinin yaşamasının başlıca unsuru o idi. Osmanlılar bundan dolayı “din ü devlet” formülü geliştirmiş, adaleti temin etmek için devlet adına her türlü fedakârlığı yapmıştı.

Eski tabirle “kisve-i ta’b”a bürünen “Köprülü Mehmed Paşa’nın Hayatı ve Osmanlı Devlet Siyasetindeki Rolü” isimli doktora tezimizin konusunu çalışmamın sebebi budur. Keza O, bütün bir Osmanlı tarihi içerisinde “hikmet-i hükûmet”in tecelli ettiği en mütebariz simadır. İlerlemiş yaşına rağmen, hemen her sahada krize girmiş bir imparatorluğu yeniden ayağa kaldırmış ve onun restorasyonunu gerçekleştirmiştir. Bunu yaparken kimileri tarafından tenkit edilmiş, kimileri tarafındansa yanlış anlaşılmıştır. Binaenaleyh biz bu çalışmamızda Köprülü Mehmed Paşa’nın hayatını arşiv ve birinci el kaynakları merkeze alarak incelerken, aynı zamanda onun zihin dünyasına da nüfuz etmeye çalıştık.

Birinci bölümümüz, Köprülü’nün sadrazamlığı öncesi hayatına tahsis edildi. Kendisinin doğum yeri, kökeni, devşirme olup olmadığı incelendi; ailesi ve çevresi hakkında bilgi verildi. Ayrıca veziriazam olmadan evvel hangi görevlerde bulunduğu ve sadareti öncesindeki devletin durumu ortaya koyulmaya çalışıldı.

İkinci ve üçüncü bölüm, onun sadarete gelişle başlatıldı ve iki başlıkta tasnif edildi: siyasi faaliyetleri ve askerî faaliyetleri...

Siyasi ve askerî faaliyetleri tek tek açıklandıktan sonra son bölüm; vefatı, şahsiyeti ve kültür hizmetlerini tadat ederek “devlet siyasetindeki rolü” ile nihayetlendirildi. Bilhassa bu son başlık, çoğu bilimsel çalışmada olduğu gibi teorinin açıklanıp pratiğin ona göre izahı yaklaşımından ziyade, mevcut verilerin bizi götürdüğü nazariye anlayışıyla (inductive) kaleme alındı.

Tezimizde ve onun şimdi kitaplaşmasında maddi/manevi himmetleri dokunan herkese teşekkürü bir borç bilirim. Bunların başında hürriyetperver tavrı, yerinde müdahaleleri ve güler yüzüyle

her daim destekçim olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil gelmektedir. Ayrıca çalışmamızın değerlendirme ve dolayısıyla teorik kısmında kavramsal düşünme istidadına hayran olduğum değerli hocam Prof. Dr. Süleyman Seyfi Öğün'e, aynı minvalde zihnini meşgul ettiğim Gökdemir İhsan ağabeyime, tarihî meselelerdeki çıkmazlarda müstefid olduğum Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci'ye ve fikir dünyamın ayrılmaz parçası dostum Dr. Haluk Doğan'a minnettarım.

Diğer taraftan gerek arşiv taraması, gerekse en zor anlarda yardımlarına başvurduğum Doç. Dr. Harun Tuncer, Dr. Ersin Kırca, Dr. Seyfullah Aslan ve sevgili ahababım Ümit Bâki Erdem ile Ömer Faruk Mete'ye, hayatımın hemen her kırılma anında yanımda bulunan Mehmet Fatih Can ağabeyime, Köprülülerin ayak izlerini takip etmede desteklerini esirgemeyen Dr. Cumhur Bekar'a, Hezarfen Kitabevi'nin sahibi Ömer Furkan Tepe'ye, aynı teorik hükümlere varıp fikirlerinden istifade ettiğim sevgili kardeşim Muhammed Mahmut Bakır'a, materyal temini konusunda muazam süratiyle yardımcım olan Halil İbrahim Bahadır'a, görsel temininde başını ağrıttığım Canan Aytaş'a, akademik yolda destekçilerimden olan Dr. Yasin Özdemir'e, İngilizcesi ve manevi himmetini lütfeden Ömer Çolakoğlu ağabeyime medyun-ı şükranım.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz çeşitli kurumların da hissesi var. Başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Osmanlılar İlim ve İrfan Vakfı'nın sağladıkları imkânları saymadan geçemem. Ayrıca çalışmamızın kisve-i tab'a bürünmesini temin eden Arı Sanat Yayınları ve onun kıymetli sahibi Aydın Coşkun beye minnettarlığımı belirtmek isterim.

Tabii son olarak varlıkları vesilesiyle hüviyet kazandığım biricik babam Ömer Tinas ve Ayşe Tinas ile teorik bakış açısının yılmaz müdafii kardeşim Semih Tinas'a, vakitlerinden bi'l-mecburiye çaldığım sevgili zevcem Ela Tinas'a, nur-ı aynım, biricik kızım Hafsa Tinas'a ve dahi arslanım Ömer Tuğrul Tinas'a tahammül-leri için teşekkür eder namütenahi özür dilerim.

Cenab-ı Hakk'a sonsuz şükürler ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya salat u selam olsun. Çalışmamızın bütün kusurları bize, tevfik ise O'na aittir.

Ve minallahi't-tevfik...

Samet Tinas

03.02.2025

Beşiktaş / İstanbul